

MAMLAKAT MOLIYA TIZIMI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA SUG'URTA KOMPANIYALARINING ROLI

O'razaliyev Javlonbek O'rinboyevich,
Bank-moliya akademiyasi tayanch doktoranti

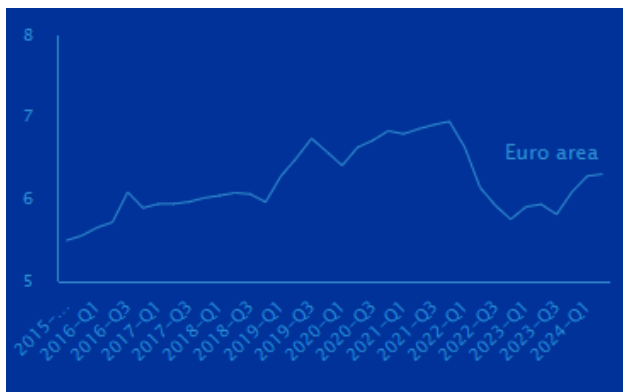
Mustaqillikning dastlabki yillaridan sug'urta sohasiga katta e'tibor berib kelinayotgan bo'lsa-da, keying yillarda bu boradagi ishlar anchayin jadallashganini sezish qiyin emas. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil 2-avgustdagi “O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4412-son qarori[1]ning qabul qilinganligi fikrimizning yaqqol namunasidir.

Jahon tajribasida sug'urta amaliyoti haqidagi ilk yozma shartnoma Angliyada XVI asrda tuzilganligi haqida ma'lumotlar mavjud[2]. Keyinchalik esa sug'urta tashkilotlari turli maqsadlarni nazarda tutuvchi sug'urta turlarini taklif eta boshladilar. Bu esa sug'urtani moliya infratuzilmasining alohida tarmog'iga aylantirmasdan qolmadi.

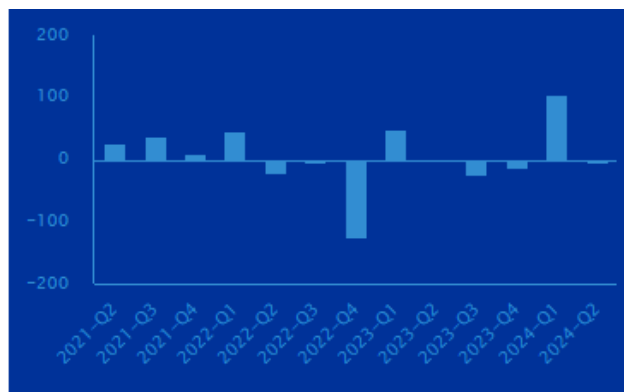
Yevropa Markaziy Banki moliyaviy tizim va uy xo'jaliklarining boyligini tahlil qilish uchun sug'urta korporatsiyalarining balanslari va boshqa moliyaviy ma'lumotlari bo'yicha statistik ma'lumotlarni to'playdi. Bu sug'urta korporatsiyalari va sug'urta polislari moliyaviy bozorlarda asosiy rol o'ynashi va ko'plab Yevropa uy xo'jaliklari uchun moliyaviy xavfsizlikning asosi hisoblanishi tufayli ham ahamiyatlidir.

Ushbu ma'lumotlar to'plami yevrohudud mamlakatlaridagi sug'urta korporatsiyalari to'g'risidagi ma'lumotlarni yagona statistik ma'lumotlar to'plamida birlashtiradi.

Sug'urta korporatsiyalari to'g'risidagi ma'lumotlar uchta bo'linga bo'lingan: (1) balans (aktivlar va majburiyatlar), (2) mukofotlar, da'volar va sotib olish xarajatlari va (3) yirik sug'urta guruhlar.

**1-rasm. Umumiy texnik zaxiralar
(mlrd. yevro)**

**2-rasm. Texnik zaxiralarga oid
operatsiyalar (mlrd. yevro)**

Yildagi sug'urta kompaniyalarining oxirgi yillardagi umumiy holati quyidagi[3] rasmlarda o'z aksini topgan. Bu rasm 2015-2024 yillardagi 1-va 3-choraklardagi yevrohududdagi sug'urta kompaniyalarining umumiy zahiralar va ularga oida operatsiyalarni o'zida jamlagan bo'lib, u orqali o'sish va tushish tendensiyalarini ko'rishingiz mumkin.

Sug'urta korporatsiyalarining aktivlari va majburiyatlari haqidagi ma'lumotlar ICB(Industry Classification Benchmark-Sanoat tasnifi taqqoslamasi) ma'lumotlar to'plamida mavjud. Ma'lumotlar har chorakda yangilanadi.

Yozilgan mukofotlar, yuzaga kelgan da'volar va sug'urta korporatsiyalarining sotib olish xarajatlari haqidagi ma'lumotlar ICO(Information Commissioner's Office-Axborot komissarligi Idorasi) ma'lumotlar to'plamida mavjud. Ma'lumotlar har yili yangilanadi.

Taqqoslash uchun, 2023-yil yakuniga ko'ra, O'zbekistonda 38 ta sug'urta tashkiloti mavjud bo'lib, ulardan 31 tasi umumiy sug'urta sohasida, yettitasi esa hayot sug'urtasiga ixtisoslashgan. Sug'urtalovchilarning umumiy ustav kapitali 22 foizga oshib, 2,3 trln so'mni tashkil etdi. Bir yil avval esa 18,5 foizga oshgan edi[3].

	2020	2021	2022	2023
Sug'urta kompaniyalarining soni	40	42	41	38
Umumiy sug'urta	32	34	33	31
Hayot sug'urtasi	8	8	8	7
Sug'urta tashkilotlarining umumiy ustav kapitali (trln so'm)	1,4	1,6	1,9	2,3
YoY (%)		10,5	18,5	22,0

3-rasm. O'zbekistonda sug'urta bozorining strukturasi[4]

Sug'urtani odamlar va kompaniyalarning tavakkal qilishlariga yordam beruvchi vosita sifatida ta'riflash mumkin, shuningdek, odamlarning ongi va aktivlarini samarali va ishonchli tarzda iqtisodiyotga investitsiya qilish imkonini beradi. Yuqori iqtisodiy rivojlanish odatda katta tavakkalchilikka olib keladi va sug'urta rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan moliyaviy inklyuzivlik va murakkablikka olib keladi. Sug'urta ta'minoti moliya sektorining umumiy samaradorligini oshirishga yordam beradi, xususan, xususiy sektorga kredit berishni osonlashtiradi.

Sug'urta individual zarbalar davrida iqtisodiy barqarorlashtiruvchi, tabiiy ofatlar yoki moliyaviy inqirozlar kabi o'ziga xos yoki jamlangan zarbalarga duch kelgan shaxslarning iste'molini yumshatishning asosiy funksiyasiga ega. Bunday barqarorlashtiruvchilarning ba'zi misollari o'zgaruvchan annuitetlar va ishsizlik sug'urtasi hisoblanadi. Sug'urta ham moliya bozorlari, ham iqtisodiyot uchun

barqaror moliyalashtirish manbai hisoblanadi, chunki u uzoq muddatli istiqbolga ega bo'lgan kreditlash va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi. Bu sug'urta kompaniyalari, masalan, banklar kabi boshqa kompaniyalarga qaraganda ancha "kelajakka yo'naltirilgan"roq bo'lishi bilan bog'liq.

Ko'pincha ta'kidlanadiki, sug'urta "o'zining baxtsizligini ko'pchilikning baxtiga" bog'lashdir, bu tabiiy ravishda taqsimlash shaklini yaratadi. Sug'urta iqtisodiy subyektlar o'rtasida ko'rinmas birdamlik tarmog'ini yaratadi, ularni vaqt va joy bo'yicha umumiy imtiyozlar va ustuvorliklar atrofida o'zaro bog'laydi. Hayotni sug'urtalovchilar tomonidan moliyaviy tavakkalchilikni avlodlararo bo'lishish avlodlar farovonligiga ta'sir qiladi, bu har yili aktivlar daromadining to'liq 1% ga oshishiga teng deb hisoblanadi[5]. Ushbu ijtimoiy nafaqa investitsiya qilingan aktivlarning qaytarilishini, shuningdek, sug'urtalovchi tomonidan vaqt o'tishi bilan taqdim etilgan kafolatlarni antisiklik saqlash orqali olinadi.

Sug'urta innovatsiyalar bilan paradoksal munosabatda bo'ladi[7]. Bir tomondan, sug'urta innovatorlarni tashqi ta'sirlardan himoya qilish va boylikni himoya qilish orqali innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlasa, boshqa tomondan, u o'z qoplamasini yangi turdagi risklarga moslashtirish yoki o'z faoliyatini texnologik o'zgarishlarga moslashtirish orqali innovatsiyalarni cheklashi mumkin. Bunga ba'zi misollar - kibexavflar yoki avtomototransport vositalari - bu sug'urtaning o'zini qayta ixtiro qilishni talab qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, zamonaviy sug'urtaning roli ko'p qatlamli. Xatarlarni boshqarish orqali sug'urta jismoniy shaxslar va kompaniyalarga tavakkal qilish va innovatsiyalar kiritish imkonini beradi. Sug'urta, shuningdek, defolt ehtimolini pasaytirish va uzoq muddatli maqsadlar bilan investitsiya qilish orqali foiz stavkalari darajasini pasaytiradi. Nihoyat, sug'urta shaxsiy va umumiy jamg'armalar darajasi va taqsimlanishini o'zgartiradi, bu esa kapitalning yanada maqbul taqsimlanishiga olib keladi. Bu bilan u iqtisodiy siklga, iqtisodiy rivojlanish harakteriga, daromadlar va iqtisodiy zarbalarning iqtisodiy agentlar o'rtasida taqsimlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zR Prezidentning 2019 yil 2-avgustdagi «O'zbekiston Respublikasi sug'urta bozorini isloh qilish va jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-4412-sonli qarori
2. "Sug'urta hisobi va hisoboti" I.Ochilov, D.Sultonov, T.: Iqtisod-moliya, 2013
3. https://www.ecb.europa.eu/stats/financial_corporations/insurance_corporations/html/index.en.html
4. https://uz.kursiv.media/uz/2024-09-19/kursiv-reytingi-ozbekistondagi-eng-yirik-samarali-va-tez-rivojlanayotgan-sugurta-kompaniyalari/?utm_campaign=endless_feed
5. <https://napp.uz/oz/search? token=e9J9N0PwAU6DF25nsqIntRtrcGHqOL3BCJ8YuPGK&search=sug%27urta>
6. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3473004
7. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/publication/wcms_614874.pdf